

**Botanikos
sodas**

SUMEDĖJUSIŲ AUGALŲ VALGOMAIS VAISIAIS ĮVAIROVĖS KOLEKCIJA

TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Edukacinė kolekcija skirta visuomenės, mokinių ir studentų pažintiniams, mokomiešiams poreikiams tenkinti:

- Savarankiškoms studijoms
- Mokymui
- Edukacijai
- Praktinių įgūdžių formavimui

TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Tikslas: sukurti reprezentatyvią sumedėjusių augalų valgomais vaisiais kolekciją.

Uždaviniai:

1. Surinkti rūšis ir veisles, pasižyminčias morfologiškai skirtingais vaisiais, skoniais, augimo ypatumais.
2. surinkti visas kultivuojamas rūšis valgomais vaisiais, galinčias augti vietos sąlygomis.

POMOLOGIJA

Pomologija – sodininkystės šaka, tirianti ir klasifikuojanti vaismedžių bei vaiskrūmių veisles. Pavadinimas kilęs iš lotynų kalbos žodžio ***pomum***, reiškiančio medžio vaisių, obuolį ir graikų kalbos žodžio ***logos*** – mokslas.

Šiuolaikinės pomologijos pagrindinės veiklos kryptys ir uždaviniai apima:

- sodo augalų selekcijos, genetikos, biotechnologijos mokslinių pagrindų plėtojimą,
- naujų veislių kūrimą,
- genofondo kaupimą, saugojimą ir tyrimą,
- biologinių dėsningumų tyrimą,
- vaisių kokybę ir produktyvumą lemiančių agrobiologinių sistemų, vaisių perdirbimo procesų ir saugojimo būdų modeliavimą ir optimizavimą,
- biologiškai aktyvių medžiagų natūralioje ir perdirbtoje produkcijoje tyrimą.

SODININKYSTĖS ISTORIJA

- Sodininkystės lopšiu galima pavadinti Egiptą, kuriame prieš 5 tūkst. metų aptikti vaisių piešiniai, o prieš 4 tūkst. metų egiptiečiai jau turėjo drėkinamuosius sodus. Apie obelų sodus rašytiniuose šaltiniuose užsimenama senovės Indijoje, sodininkystę – Persijoje. Kabantys Semiramidės sodai Babilone (604-562 m. pr. m. e.) pripažinti vienu iš septynių pasaulio stebuklų.
- Europoje pirmieji sodininkai buvo graikai ir romėnai III a. pr. m. e. – I a.
- Pirmosios rašytinės žinios apie Lietuvos sodus yra išlikusios nuo 1387 m., kai Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila užrašė Vilniaus vyskupui žemes ir sodą prie Vilniaus miesto. 1566 m. išleistame Lietuvos Statute numatytos baudos už skiepyto medžio nukirtimą ar iškasimą. Tai rodo, kad lietuviai jau tuomet mokėjo skiepyti ir augino kultūrinių veislių vaismedžius. Vilniaus universiteto profesoriaus, prancūzų gamtininko Žano Emanuelio Žilibero veikale „Lietuvos floros pradmenys“ (Flora Lituanica inchoata), išleistame 1781 m. Gardine, rašoma, kad Lietuvoje valstiečiai turi nemažus sodus, kuriuose auga obelys, kriaušės, slyvos, vyšnios, o pietinėje namų pusėje – vynmedžiai ir kad jie moka skiepyti vaismedžius ne blogiau kaip prancūzų sodininkai. Lietuvoje sodininkystė pradėjo smarkiau plėstis XIX a. antroje pusėje, panaikinus baudžią ir nutiesus geležinkelį (1861 m.). Pirmieji vaismedžių medelynai kūrėsi 1860 m. Žagarėje, 1865 m. – Panevėžyje. Be vietinės rinkos vaisiai buvo eksportuojami į Rygą, Sankt Peterburgą, Maskvą, Varšuvą, Minską, Vokietijos miestus.

POMOLOGINIAI AUGALAI BOTANIKOS SODE

Pirmą kartą VU Botanikos sodo istorijoje apie sumedėjusių augalų valgomais vaisiais rūšis (tik retais atvejais – veisles) užsimenama 1782–1840 m. botanikos sodo augalų ir sėklų sąrašuose. Įdomu ir keista, kad ankstesniais metais minimos netradicinės sodo kultūros ir tik vėliau – tradicinės. Spanguolių, gervuogių, tekšių, aviečių, katuogių, mėlynių, bruknių, šermukšnių, šeivamedžių, migdolų, vynmedžių pavadinimai aptinkami nuo 1782 m.; geltonžiedžių sedulų, cidonijų – nuo 1799 m.; nuo 1802 m. – obelių, kriaušių, vyšnių, slyvų, persikų, gudobelių, lazdynų, serbentų; nuo 1804 m. – šilkmedžių, medlievų; nuo 1808 m. – agrastų; nuo 1810 m. – abrikosų; nuo 1811 m. – šaltalankių; nuo 1814 m. – riešutmedžių ir putinų. Dauguma išvardintų genčių atstovai augo VU Botanikos sode Vingyje nuo 1948–1949 m., iš jų apie 30 augalų išliko iki šių dienų. Sodui įsikūrus Kairėnuose, jau po metų (1975 m.) pradėtos kaupti pomologinės kolekcijos Eksperimentinės pomologijos skyriuje.

KOLEKCIJOS KŪRIMO PRINCIPAI

- Sumedėjusių augalų valgomais vaisiais kolekcija kuriama, siekiant surinkti veislių, pasižyminčių morfologiškai skirtingais vaisiais, skoniais, augimo ypatumais bei visų kultivuojamų rūšių valgomais vaisiais, galinčių sėkmingai augti vietos sąlygomis, įvairovę. Ji galėtų būti naudojama edukacinėse ir mokslinėse veiklose.
- Šiuo metu auginamos serbentų, agrastų, vynmedžių, sausmedžių mėlynais valgomais vaisiais, svarainių kolekcijos. Į naujai kuriamą kolekciją bus įtraukti jau seniau čia augintų *Sorbus*, *Vaccinium*, *Rubus*, *Actinidia*, *Malus*, *Prunus*, *Pyrus*, *Prinsepia*, *Armeniaca* genčių augalai ir ji bus papildoma naujomis gentimis bei jų atstovais.

VDU BOTANIKOS SODAS

- Vytauto Didžiojo universiteto (Kaune) botanikos sode vaisiniai augalai pradėti auginti nuo pat sodo įkūrimo 1923 m. Įsteigus Pomologijos skyrių, 1951 m. įkurtos pirmosios specializuotos šių augalų kolekcijos. Penkiolika metų skyriui vadovavo doc. A. Urbonas. 1951–1975 m. jo iniciatyva buvo pasodinta įvairių 20 genčių augalų kolekcijos. Doc. A. Urbonas ypač aktyviai tyrė abrikosų aklimatizaciją Lietuvoje, vykdė selekcinį darbą. Buvo atrinkti penki perspektyvūs sėjinukai: ‘Aidas’, ‘Gandas’, ‘Laidas’, ‘Šydas’ ir ‘Vaidas’. Vėliau Pomologijos skyrius buvo panaikintas, daug augalų išnyko. Tačiau iki šiol Botanikos sode auga ir dera obelys, baltasis ir juodasis šilkmedžiai, graikinių riešutmedžių giraitė.
- 1992 m. Kauno botanikos sode pradėjo dirbti dr. Danutė Budriūnienė. Jos iniciatyva buvo įkurta Netradicinių uoginių augalų tyrimų grupė bei pradėti *Vaccinium* genties augalų selekciniai darbai, pasodinta keletas iš Lietuvos miškų instituto perkeltų pirmųjų spanguolių, bruknių, sodinių šilauogių kolekcinių pavyzdžių.

VDU KAUNO BOTANIKOS SODAS

Dabar yra **Pomologijos mokslo sektorius** – pomologijos (sodo augalų) kolekcijose auginamos paprastosios ir stambiauogės spanguolės, bruknės, sodinės šilauogės, paprastasis putinas, margalapės ir smailialapės aktinidijos. Taip pat čia yra nedidelės paprastojo lazdyno (*Corylus avellana* L.), šiaurinės avietės (*Rubus arcticus* L.), paprastosios avietės bei gervuogių (*Rubus*), geltonžiedės sedulos (*Cornus mas* L.) kolekcijos, auginami ir dar labai reti Lietuvoje gausiažiedis žilakrūmis (*Elaeagnus multiflora* Thunb.) bei ožerškis (*Lycium* L.). Iš viso 577 **pavyzdžiai** kolekcijose.

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO BOTANIKOS SODAS

LATVIJOS NACIONALINIS BOTANIKOS SODAS

Maistiniai, medicininiai ir kultūriniai augalai

Ekspozicijose yra apie 700 maistinių, vaistinių ir kultūrinių augalų rūšių: stambiauogių spanguolių (*Vaccinium macrocarpon*), šilauogių (*Vaccinium ashei*, *Vaccinium corymbosum*), melsvauogių sausmedžių (*Lonicera coerulea* L. *Camtchatica* a. o.), šermukšnių (*Sorbus*) – apie 70 rūšių, aktinidijų (*Actinidia colomicta*), juoduogių šeivamedžių (*Sambucus nigra*), juodojo, raudonojo ir auksuotojo serbentų (*Ribes nigrum*, *R. rubrum*, *R. aureum*), taip pat paprastojo lazdyno (*Corylus avellana*) ir paprastojo apynio (*Humulus lupulus*).

PRUHONICE BOTANIKOS SODAS, ČEKIJA

Dr. G. Štukėnienės nuotr.

Pruhonice botanikos sode yra didelių istorinių vaismedžių sodų. Norėdami pristatyti šią Čekijos paveldo dalį, kadangi vaismedžiai yra reikšminga tipiško Bohemijos ir Moravijos kraštovaizdžio dalis, buvo surengtos pomologinės dienos. Jos organizuojamas, bendradarbiaujant Čekijos gamtos apsaugos sąjungai (ČSOP), Pomologijos tyrimų ir veisimo institutui Holovousy Ltd. (VŠUO) ir CAS Eksperimentinės botanikos institutui. Lankytojai galėjo pamatyti vaisių parodą, paragauti šviežiai paruoštų sidrų ir sulčių bei susipažinti su obelių selekcijos naujovėmis. Renginio metu taip pat buvo paruošta vaisių salė, kurioje vyko vaisių nustatymas, atliekamas specialistų ir ekskursijos su gidais pomologiniame arboretume, degustuojamos ką tik prinokusios kriaušės ir obuoliai.

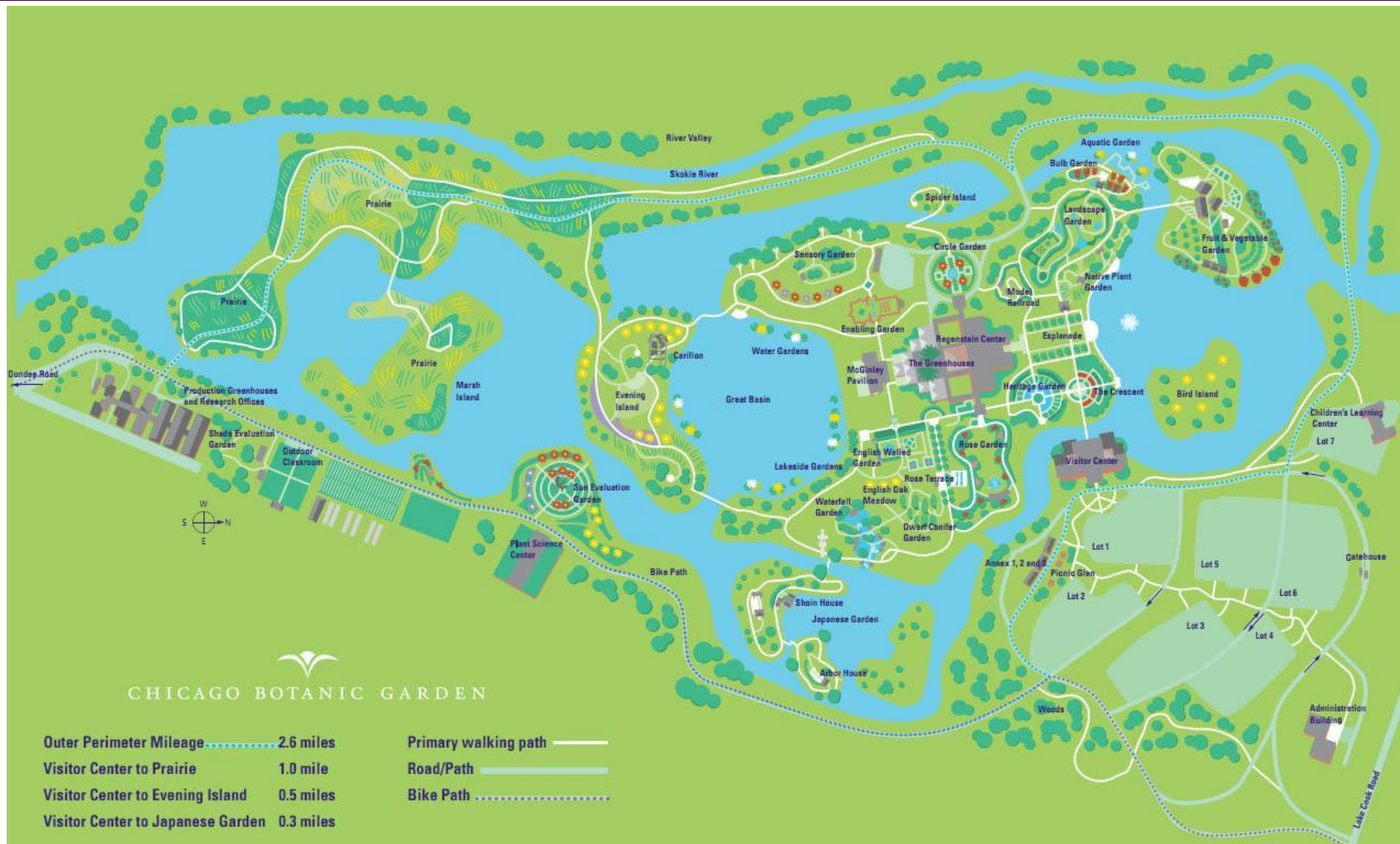
VOJSLAVICŲ ARBORETUMAS, LENKIJA

Panoraminiis istorinių saldžiųjų vyšnių veislių sodo vaizdas

ČIKAGOS BOTANIKOS SODAS, JAV

Išsidėstęs 155 ha plote 9 salose ir aplink jas bei beveik 10 km nuo kranto linijos. Jį sudaro 26 sodai ir keturios natūralios teritorijos.

ČIKAGOS BOTANIKOS SODAS, JAV

Regenstein Fruit & Vegetable Garden

<https://www.chicagobotanic.org/collections>

<https://lit.worldtourismgroup.com/city-chicagos-secret-garden-56984>

400 taksonų vaisinių augalų ir daržovių; auginamos obelys, vynmedžiai, gėrybėmis aprūpinama sodo kavinė „Garden View“.

Botanikos sodas

Auksė Meiduvienė
Vilniaus universiteto botanikos sodas
Kairėnų 43, LT-10239 Vilnius
+370 5 219 3220
aukse.meiduviene@bs.vu.lt